

Synpunkter på tvärvetenskap och jurimetri

I Inledning

En livlig debatt om utvecklingsmöjligheterna inom en viss vetenskap utgör ett gott bevis på att denna är vid god vigör. Då man knappast kan tänka sig, att den vetenskapliga utvecklingen någonsin når sin definitiva slutpunkt måste denna debatt givetvis ständigt fortgå. Rättsvetenskapen kan icke antagas utgöra något undantag härifrån. För mig framstår det som självklart, att rättsvetenskapen kommer att undergå betydande förändringar i framtiden vad gäller probleminriktning och forskningsmetoder; frågan är endast hur snabbt dessa förändringar kan väntas inträda.

I Sverige har under de senaste decennierna förekommit en hel del debattinlägg från olika rättsvetenskapsmän i frågan om rättsvetenskapens gränser.¹ Man har börjat ifrågasätta, om icke tiden är inne för en omprövning av frågan om den traditionella (systematiserande) juridiska forskningens dominerande ställning och om icke det rättsvetenskapliga arbetsfältet bör utvidgas till att omfatta nya arbetsuppgifter ofta

¹ Se t.ex. Ivar Agge i Festskrift tillägnad Nils Herlitz (1955), s.1ff., Sten Edlund, Tvisteförhandlingar på arbetsmarknaden (1967), s.13 ff., Jan Hellner i Festskrift till Alf Ross (1969), s. 205 ff., Åke Malmström i Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland, 1957, s. 231 ff., Alvar Nelson i Festskrift till Karl Olivecrona (1964), s. 458 ff., Per Stjernquist i Statsvetenskaplig tidskrift 1952, s. 198 ff. Se också Stig Strömholm i SvJT 1970, s. 97 ff. samt Samhällsforskning. Rapporter från fem arbetsgrupper tillsatta av forskningsberedningen (1968), s. 85 ff.

av mer eller mindre tvärvetenskaplig karaktär. Jag delar dessa åsikter och skall i det följande söka ge några synpunkter på tvärvetenskap och särskilt på jurimetri – den nya vetenskap inom juridiken som räknar USA som sitt hemland och som där mött ett ganska utbrett intresse under de senaste decennierna. Jurimetrien omfattar numera bl.a. sådana områden som ADB inom rättsväsendet (t.ex. informationssökning (författningar, rättsfall)), användning av modern logik i den juridiska analysen och utnyttjandet av kvantitativa metoder, t.ex. vid rättsfallsanalyser. Det är särskilt det sista delområdet, som kommit att intressera mig och som jag, huvudsakligen utifrån mina egna erfarenheter, skall ge några synpunkter på.

II Tvärvetenskap

a) Den vetenskapsdisciplinära uppdelningen

Gränserna mellan olika vetenskaper kan icke anses orubbliga eller givna för all framtid. Det torde i stället knappast kunna förnekas att den vetenskapsdisciplinära uppdelningen är godtycklig; någon kanske menar den vara så helt och hållet, en annan att det endast är beträffande den finare gränsdragningen som ett visst mått av godtycke föreligger. Orsakerna till att gränserna går som de faktiskt går kan vara flera; som exempel torde kunna nämnas undervisnings- och examinationshänsyn samt akademisk och nationell politik. Ibland kan det säkerligen vara fråga om rena tillfälligheter.² Frågan är om icke ett försök att närmare klarlägga orsakerna till rättsvetenskapens nuvarande inriktning kunde vara av värde i en diskussion om betydelsen av att överskrida denna vetenskaps gränser.

Den traditionella rättsvetenskapen kan kort uttryckt sägas se som sin främsta uppgift att utforska och klarlägga regelsystemets innehåll samt att systematisera detta. Frågan om orsakerna till rättsvetenskapens systematiserande inriktning har berörts av bl.a. Per Stjernquist.³ Enligt denne författare skulle den främsta orsaken vara rent historisk, nämligen det stora behovet av en sådan rättsvetenskap i äldre tider då lagmaterialet var mycket oöverskådligt och otillräckligt. Stjernquist menar,

² Jfr Anders Granberg i Sociologisk forskning 1971, s. 4.

³ Per Stjernquist a.a. s. 199 f.

att numera – då lagarna vanligen är systematiskt genomtänkta och detaljerade – en stark begränsning av den systematiserande rättsvetenskapens arbetsfält inträtt.

”Det finns” – förklarar Stjernquist – ”forskare från olika nordiska länder som är villiga att öppet erkänna detta. De medgiva, att de stora problemen äro lösta av den moderna lagstiftningen. De problem, som rättsvetenskapen sysslar med, ha i allmänhet karaktären av tekniska detaljspörsmål utan avgörande betydelse för samhällets trivsel, har någon tillagt. Det är ej underligt, att det kan vara svårt att rekrytera en vetenskap med *så* blygsam målsättning, med så låg himmel över sitt arbete.”

(Stjernquist har pläderat för en *funktionell* rättsvetenskap som undersöker ”rättsreglernas samspel med övriga sociala och ekonomiska faktorer i samhällslivet”).

Stjernquists uttalande ovan härrör från hans installationsföreläsning år 1952. Anders Agell⁴ har påpekat, att den under de förflutna 20 åren accelererade lagstiftningstakten i själva verket har ökat behovet av en systematiskt inriktad forskning vilket i och för sig är riktigt. Det är dock en annan sak om detta behov verkligen på ett så dominerande sätt som hittills skall styra den rättsvetenskapliga forskningens inriktning. Till denna fråga återkommer jag strax.

Den traditionella rättsvetenskapen är inriktad på domstolarnas verksamhet och det kan nu andragas även andra orsaker till denna probleminriktning än det rent praktiska behovet. En annan av de författare som diskuterat frågan om rättsvetenskapens gränser, nämligen Jan Hellner,⁵ påpekar helt riktigt, att domstolarna intar en nyckelställning, då man diskuterar begreppet ”gällande rätt” och detta p.g.a. den numera allmänt accepterade rättsfilosofiska utläggningen av detta begrepp; samma nyckelposition intar domstolarna, då man betraktar rätten som en faktor i den sociala kontrollen. Vidare bör bl.a. nämnas rättsvetenskapsmännens utbildning; såväl grundutbildning vid de juridiska fakulteterna som senare domstolstjänstgöring medför, att rättsvetenskapsmännens perspektiv på problemen lätt och nära sammanfaller med domstolsjuristernas. Frågan är också om icke många rättsvetenskapsmän helt enkelt

⁴ Anders Agell, Spridda tankar om civilrättens forskningsuppgifter (i Statens råd för samhällsforskning, utg., Mål och metoder för forskning inom civilrätten, 1974, s. 27).

⁵ Jan Hellner a.a. s. 208 f.

är mer roade av att syssla med traditionell rättsvetenskap än med en t.ex. mer rättssociologiskt inriktad forskning. Slutligen vill jag i detta sammanhang anføra följande.

Medan det på områden utanför juridiken vanligen är vetenskapsmännen ensamma som står för produktionen av systematiskt skrivet material så avser juristyrket som helhet produktion av skriftligt material. Rättsvetenskapsmän och praktiker använder också vanligen samma material och metoder i sitt skriftliga arbete. Detta medför bl.a. att rättsvetenskapliga arbeten av traditionell typ oftast låter sig lätt kontrolleras och förstås icke blott av författarens rättsvetenskapliga kolleger utan även av de i praktiken verksamma juristerna.⁶ Eftersom det nu torde förhålla sig så, att det är lättare att uppskatta sådan vetenskaplig produktion som man utan större svårigheter förstår och kan kontrollera menar jag, att det åtminstone på kort sikt kan vara en mer tacksam uppgift för en rättsvetenskapsman att ägna sig åt traditionell rättsvetenskaplig forskning en åt tvärvetenskaplig sådan. Vill rättsvetenskapsmannen vinna uppskattning speciellt hos juridikens praktiska utövare tillkommer åtminstone det skälet, att rättsvetenskapliga arbeten av traditionell art ofta anses särskilt förtjänstfulla av praktikerna, emedan dessa kanske anser sig ha mera omedelbar praktisk nytta av denna typ av forskning.

De förklaringar till den traditionella rättsvetenskapens inriktning som här ovan givits utgör förklaringar men *endast* sådana; de kan icke samtidigt innebära någon förhållningsorder till rättsvetenskapen om vad denna skall eller bör syssla med.⁷ Bakom strävandena mot en utvidgning av det rättsvetenskapliga arbetsfältet ligger icke i något fall, vågar jag påstå, vare sig en önskan om eller en tro på att den traditionella rättsvetenskapen skall komma att *ersättas* av någon annan typ av juridisk forskning. Den traditionella rättsvetenskapen kommer i varje fall inom en överblickbar framtid liksom nu att ha stor betydelse. Därvid ligger, som jag ser det, denna juridiska forsknings betydelse mer i den kontroll den utövar å rättsskipningen och kanske mindre i de bidrag den lämnar till lösningen av kontroversiella och svårlösta rättstillämpningsfrågor (det kan väl icke sägas vara en helt orealistisk tanke,

⁶ Jfr Vilhelm Aubert, Rättssociologi (1972), s. 225 f.

⁷ Jfr Jan Hellner a.a. s. 212.

att dessa senare frågor skulle i ökad utsträckning kunna överlämnas att helt lösas av rättstillämpningen). Vad gäller frågan om betydelsen av den mer rent systematiserande delen av det traditionella rättsvetenskapliga arbetet så kan denna fråga möjligen – om man ser litet längre framåt i tiden – komma att påverkas av utvecklingen av den automatiska informationssökningstekniken.

Vad frågan avser är endast att i ökad utsträckning söka *komplettera* den rättsvetenskapliga forskningen av traditionell typ med annan typ av forskning, främst en tvärvetenskaplig sådan. Kommer den traditionella rättsforskningen att i framtiden bibehålla sin dominerande ställning inom svensk rättsvetenskap, blir följden, att viktiga forskningsområden lämnas outforskade. Tiden måste anses vara inne att på allvar söka inrikta forskningen på dessa hittills försummade områden. Att en sådan utveckling möjligen kan komma att föranleda klagan och missnöjesyttringar från praktikernas sida (dessa är av förklarliga skäl t.ex. oftast mer intresserade av att få veta hur de skall förfara vid bedömningen av ett rättsligt problem, än hur de faktiskt förfar) bör rättsvetenskapsmannen söka ta med jämnmood. (Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att ställa frågan om icke den faktiskt bestående nära relationen mellan rättsvetenskapen och juridikens praktiska utövare (främst domare och advokater), hur högt den än kan skattas av olika skäl, utgör något av en belastning vid försöken att få till stånd en förnyelse av rättsvetenskapen.)

b) Forskningsläget på det rättssociologiska området

Det vore fel att påstå, att det tvärvetenskapliga intresset i *svensk* rättsvetenskap endast manifesterats i olika programförklaringar. En hel del skilda forskningsprojekt har också genomförts, kanske särskilt sådana som varit av rättssociologisk art. En liten översikt av huvudparten av vad som i Sverige presterats av rättssociologiskt intresse följer nedan⁸ (arbeten av kriminologiskt eller eljest av kriminalrättsligt intresse beröres med ett undantag icke).

Redan år 1946 förelåg en studie av Folke Schmidt et al. med titeln "Arbetstid och semester för jordbrukets utearbetare. En rättssociolo-

⁸ Betr. andra översikter se t.ex. Torstein Eckhoff i Treves, R. & van Loon, G.J.F. ed., *Norms and Action* (1968), s. 21 ff.

gisk studie.” Syftet var här att söka fastställa hur lagen påverkat attityder och beteenden på det område den avsåg att reglera. Denna undersökning följdes år 1949 av en undersökning – visserligen icke utförd inom rättsvetenskapen men av ett betydande intresse för denna – rörande det allmänna rättsmedvetandet, nämligen Torgny Segerstedt et al., *A Research into the General Sense of Justice*” (Theoria, Vol. XV, 1949, s.323 ff.). I år har Per Stjernquist publicerat sin undersökning, ”Laws in the Forests. A Study of Public Direction of Swedish Private Forestry” (1973). Undersökningens syfte är att söka klarlägga hur förändringar i socialt beteende framkallas genom lagstiftning.

Vad som särskilt bör framhållas betr. såväl Segerstedts som Stjernquists undersökningar är att de förenar *teori och empiri*. Båda dessa författare har för övrigt vid upprepade tillfällen med enfaset betonat kravet på en teoribildning för den rättssociologiska forskningen. Det finns nog all anledning att understryka detta krav bl.a. därför, att det ofta torde vara först när de empiriska forskningsresultaten kan infogas i en teori som dessa resultat kan väntas få ett mer bestående värde och allmänt intresse. Det förefaller för övrigt icke osannolikt, att den rättssociologiska forskningen kommer att vinna en större uppskattning bland rättsvetenskapsmännen i gemen, när den kan stöttas av en teoribildning.

I anslutning till Per Stjernquists forskning kan gärna nämnas, att en av hans adepter, Dan Magnusson i sin fil. lic.-avhandling ”Form och påverkan i organiserandet av slaktdjursproducenter. En studie av två andelsslakteriföreningar” (1968, stenc.) undersökt hur rättsliga former använts vid organiserandet av producentsamverkan på jordbrukets område.

Såväl teoretiska som empiriska ansatser förekommer också i en för några år sedan vid samhällsvetenskapliga fakulteten ventilerad doktorsavhandling, nämligen Joachim Vogel, ”Aspirationer, möjligheter och skattemoral. En rättssociologisk undersökning av deklaranter” (1970).

Mindre övertygad om behovet och värdet av rättssociologisk teori synes Sten Edlund vara. ”Låt dem så lyster grubbla vidare över de rättssociologiska, teoriproblemen”, förklarar Edlund frankt i sin doktorsavhandling, ”Tvisteförhandlingar på arbetsmarknaden. En rättslig studie av två riksavtal i tillämpning” (1967). Undersökningen syftar till att klarlägga hur uppgörelser faktiskt träffas i avtalstvister på arbets-

rättens område och är därvid starkt inriktad på de utomrättsliga faktorernas betydelse i sammanhanget.

En annan studie på arbetsrättens område av rättssociologiskt, men också av *jurimetrisk* intresse är Lennart Geijer och Folke Schmidt, "Arbetsgivare och fackföreningsledare i domarsäte. En studie i rättsbildningen på arbetsmarknaden" (1958). I denna undersökning har traditionell rättsfallsanalytisk metod kombinerats med en kvantitativ, (statistisk) analysmetod vid studiet av domar avkunnade av AD. Avsikten var att studera vilken betydelse organisationstillhörigheten – betr. de av arbetsmarknadens organisationer utsedda ledamöterna av AD – hade i den judiciella beslutsprocessen.

I min egen undersökning, "Skadestånd vid äktenskapsskillnad. En rättssociologisk och jurimetrisk studie" (1973) var syftet att söka fastställa vilken faktisk betydelse regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad hade och hur regeln faktiskt tillämpades. I undersökningen ingick en ganska omfattande studie av underrättspraxis som också faller inom jurimetriens område i det att rättsfallsanalysen huvudsakligen genomförts med olika statistiska analysmetoder med hjälp av ADB-teknik.

Av betydande intresse ur forskningsmetodisk synpunkt är Jan Hellners förberedande utredning, "Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten" (SOU 1969:58). Nämnas bör också den, såvitt jag vet ännu ej helt avslutade dansk-svenska undersökningen rörande skiljeförfarandet, som på initiativ av Per Olof Ekelöf och under ledning av bl.a. Per Olof Bolding igångsattes för några år sedan. Undersökningen syftar till att få fram en klarare bild av det frivilliga skiljeförfarandets betydelse vid konfliktlösning.

(En rapport rörande undersökningen har publicerats av Britt-Mari Blegvad, Per Olof Bolding och Ole Lando under titeln: "Konfliktlösning genom skiljeförfarande I. Konfliktlösning ved voldgift I. Introduktion, metodproblemer og tabeller" (1971).)

Vid sidan av vad nu nämnts föreligger ett ganska betydande antal mindre arbeten av rättssociologiskt intresse. Jag tänker då närmast på dels olika uppsatser i ämnet tillämpade studier i juridik i jur. kand.-examen, dels lic.-avhandlingar och betygsuppsatser vid samhällsvetenskaplig fakultet. (Betr. uppsatser i tillämpade studier i juridik kan hänvisas till den av Statens råd för samhällsforskning utgivna översikten "Rätts-

vetenskapliga undersökningar vid de juridiska fakulteterna”).

Slutligen bör nämnas att det numera icke är ovanligt, att i rättsvetenskapliga arbeten av traditionell typ, författaren låtit använda sig av intervju- eller enkätteknik vid faktainhämtandet på undersökningsområdet.

Som exempel härpå kan nämnas Bertil Bengtssons undersökning av försäkringspraxis i ”Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv” (1962), Per Olof Ekelöfs undersökning av underrättsförfarandet i verket ”Rättegång”, Carl Martin Roos’ enkätundersökning bland advokater samt bank- och affärsjurister i doktorsavhandlingen, ”Avtal och rösträtt. En aktiebolagsrättslig studie” (1969) samt Lars Welamsons enkätundersökning bland konkursdomare och andra med konkursrätt sysslande praktiker i verket ”Konkursrätt” (1961).

Den ovan lämnade redogörelsen visar, att det i varje fall för rättssociologins vidkommande icke helt saknas genomförda tvärvetenskapliga projekt. I förhållande till vad som produceras av mer rent traditionell rättsvetenskaplig karaktär måste dock den tvärvetenskapliga forskningen inom rättsvetenskapen fortfarande sägas vara blygsam.

c) Tänkbara orsaker till motståndet mot realiserandet av tvärvetenskaplig forskning

Som mer allmängiltiga orsaker till motståndet mot att överskrida de vetenskapliga fackgränserna har bl.a. följande anförts.⁹

- (i) Varje professors starka ”gruppidentifikation”, dvs. att göra sig till ett med den särskilda vetenskap han företräder,
- (ii) de unga forskarnas ängslan för att deras vetenskapliga arbeten icke skall bli godtagna inom ett speciellt ämne (betr. rena team-work-arbeten föreligger dessutom problemet om hur dessa skall värderas vid en doktorsdisputation eller senare i en universitetskarriär) och
- (iii) den tidspress som vetenskapsmannen är utsatt för.

⁹ Henning Friis i Informations fra Nordisk Sommeruniversitet (2:1965), s. 82 f.

Vad gäller den sistnämnda faktorn är det väl ofta så, att vetenskapsmannen anser sig ha fullt upp med att söka hålla sig à jour med utvecklingen inom det egna facket samtidigt som han skall forska, undervisa och administrera. Att söka sätta sig in i andra vetenskapers terminologi, teorier och metoder samt att söka "hänga med" i dessas fortskridande utveckling upplevs säkerligen ej sällan som en övermäktig uppgift. Många vetenskapsmän har väl också ofta den uppfattningen, att det fortfarande finns tillräckligt mycket av intresse att göra inom den egna vetenskapen och inser inte värdet av att försöka utvidga gränserna för den egna disciplinen.

Jag skulle härutöver vilja peka på två, som jag tror, icke oväsentliga faktorer i sammanhanget, nämligen dels forskarens ängslan för att hans tvärvetenskapliga arbete skall komma att framstå som alltför dilettantiskt, dels hans fruktan för att undersökningen kommer att dra med sig betydande kostnader.

En närmare diskussion av den förstnämnda faktorn leder enligt min mening bl.a. in på frågan om *formerna* för den tvärvetenskapliga forskningen.

d) Former för den tvärvetenskapliga forskningen

Jag skall här icke tala om den stora betydelse Statens råd för samhällsforskning, Nordiska Sommaruniversitetet eller olika föreningar, såsom Nordisk Förening för Rättssociologi, har för den tvärvetenskapliga forskningens utveckling. Vad jag i stället vill uppehålla mig vid är frågan om formerna för det tvärvetenskapliga arbetet på *universitetsplanet*, en fråga som jag tror är synnerligen viktig.

Var och en som sysslar eller sysslat med vetenskaplig forskning torde kunna vittna om vilken betydelse interaktionen med andra forskare har för forskningsarbetet. Det är då icke i första hand det tankeutbyte mellan forskarna som förekommer vid kanske sporadiskt återkommande vetenskapliga seminarier som jag har för ögonen utan i stället framför allt de mer informella kontakter som kan äga rum litet när som helst. Den forskare som håller sig inom de etablerade vetenskapliga disciplinerna har genom sin institution ofta denna möjlighet till ständigt tankeutbyte med sina forskarkolleger vilket sålunda utan tvekan verkar befruktande på forskningsarbetet. Det paradoxala är dock nu att för den tvärvetenskaplige forskaren, vilken icke blott har behov av

kontakt med andra forskare för att få idéer och uppslag diskuterade, utan även för att få hjälp med lösningen av olika problem ofta av rent teknisk art som dyker upp under forskningsarbetet, saknas oftast denna möjlighet till s.a.s. alldaglig och nära kontakt med för honom relevanta vetenskapsmän. Jag tror icke, att man nog kan understryka vikten av detta problem. I åtskilliga andra länder finns ett institutionaliserat tvärvetenskapligt samarbete på universitetsplanet, som utan tvivel är av den allra största betydelse för den tvärvetenskapliga utvecklingen.

USA synes här vara föregångslandet.¹⁰ Då det gäller forskningsinstitut av speciellt intresse för rättsvetenskapen bör särskilt nämnas Center for the Study of Law and Society, Univ. of California, Berkely. (Vid detta institut har sådana namnkunniga rättssociologiska forskare som Philip Selznick, Jerome Skolnick, Sheldon Messinger och Philippe Nonet utfört betydande insatser.)

I detta sammanhang må också nämnas de program för tvärvetenskaplig utbildning av såväl professorer som studenter både bland jurister och samhällsvetare som förekommer vid Univ. of Wisconsin, Madison under titeln: "Russel Sage Foundation Program in Sociology and Law"; ett liknande program finns vid Northwestern Univ.

Vad gäller tvärvetenskapliga forskningsinstitut i Norden bör nämnas Institut for Samfunnsforskning (i lovprisande ordalag beskrivet av Hans Zetterberg i Sociologisk forskning 1966 s. 7f.) och Institut for rettssosiologi og forvaltningsløere i Oslo. I Sverige finns det av Per Stjernquist ledda Rättssociologiska seminariet i Lund.

Då det torde vara mindre vanligt, att en rättsvetenskapsman som vill ge sig in på tvärvetenskaplig forskning har de kunskaper om andra vetenskaper som kan vara erforderliga för undersökningens genomförande, så har han att välja mellan att söka på egen hand skaffa sig dessa kunskaper eller att konsultera experter inom dessa andra vetenskaper (jag bortser i detta sammanhang från möjligheten till team-work arbete). Det förstnämnda alternativet medför oundgängligen – om undersökningen är av någon svårighetsgrad – en betydande tidsåtgång, något som jag pga. egna erfarenheter själv kan vittna om. Väljer han det sist-

¹⁰ Se Friis a.a. s. 87 ff. samt särskilt betr. institut av rättssociologiskt intresse Hans Klette, Amerikansk rättsociologi. Rapport från en studieresa. (Stencilskrifter fra Institutt for rettssosiologi og forvaltningsløere. Nr 4 1967.)

nämnda alternativet, dvs. att konsultera experter (detta kan han även om han valt det förstnämnda alternativet icke blott behöva utan även böra göra i vissa fall) så uppstår också problem. Först bör nämnas att den tvärvetenskapligt rutinerade forskaren ej sällan kan antagas ha så svårt att klart definiera sina frågeställningar, att varken han eller någon annan egentligen vet vilken typ av expert som bör konsulteras. När vår forskare väl fått tag i en expert som är villig att på *allvar* hjälpa till med undersökningen (även detta kan vålla problem) så uppstår olika kommunikationssvårigheter mellan honom och experten. Det är icke endast så, att de kanske använder en för varandra främmande terminologi utan deras tankar går också ofta i skilda banor. Missförstånden blir lätt otaliga och det gäller att klara upp dessa, så att verkningarna för forskningsarbetet icke blir förödande. Ett annat problem är av mer praktisk art. Den som själv saknar de för forskningsarbetet nödvändiga kunskaperna om andra vetenskaper klarar sig sällan genom att konsultera experten (eller experterna) vid några enstaka tillfällen, t.ex. vid för ändamålet särskilt anordnade seminarier. Vad som fordras är ofta en mer eller mindre kontinuerlig hjälp under forskningsarbetets gång. (Vill det sig riktigt illa, kan forskningen helt få läggas åt sidan en längre tid i avbidan på att forskaren skall få hjälp med lösningen av ett problem av en ofta strängt upptagen och svåråtkomlig expert.) Man skall icke underskatta betydelsen av dessa problem även om de kanske för någon framstår som triviala.

Den på universitetsplanet utvecklade kontakten mellan olika vetenskapsgrenar upplever jag, som tvärvetenskapligt intresserad, som mycket besvärande. Vilka betydande forskningsresultat skulle inte kunna tänkas uppnås om de stora vetenskapliga resurserna i universitetsorterna kunde samordnas i större utsträckning än hittills? (Jag är dock naturligtvis icke omedveten om att graden av *faktisk* tvärvetenskaplig aktivitet växlar från område till område.)

Jag har i Uppsala gjort ett knappast nämnvärt, opretentiöst försök att få till stånd en bättre kontakt mellan de rättsvetenskapliga och sociologiska disciplinerna genom anordnandet av särskilda seminarier. Denna verksamhet ligger dock, måste jag tillstå, f.n. nere och härför kan ingen annan än jag själv lastas. Orsaken är icke endast tidspress (!) utan också det faktum, att jag börjat bli mindre övertygad om värdet av en form för samverkan som egentligen främst består i mer allmänna diskus-

sioner av tvärvetenskapligt intresse. Jag tror i stället, att det egentligen endast är på två vägar (varvid den ena ingalunda utesluter den andra) man kan uppnå verkliga resultat. Den ena, vilken dock icke torde vara framkomlig f.n. men möjligen i en framtid, innebär, att vetenskapsmän företrädande olika discipliner rent lokalmässigt placeras i en sådan närhet av varandra att en interaktion oundgängligen blir en följd härav. Utspridningen av vetenskapsmän på olika institutioner kan sannerligen icke antagas främja den tvärvetenskapliga utvecklingen utan måste i stället ur denna synpunkt djupt beklagas. – Den andra vägen kan genast beträdas och innebär realiserandet av tvärvetenskaplig forskning i form av team-work. Fördelen härmed är icke endast att *vissa* konkreta forskningsuppgifter bättre löses av forskare i ett team än av en enskild forskare utan samarbetet kan även antagas främja kontakten som sådan mellan olika vetenskaper. För befrämjandet av team-work arbetet vore det givetvis också av stort värde, om de olika i teamet ingående forskarna åtminstone tillfälligt kunde placeras på en och samma institution. Eftersom många forskare för sina utkomstmöjligheter är beroende av universitetskarriären uppkommer gärna frågan om den akademiska meritvärderingen av team-work arbeten.

Problemet synes mig av ett så betydande allmänt intresse att jag gärna vill göra en reflektion på denna punkt. Jag bör dock kanske först försäkra att jag i det här sammanhanget verkligen icke avser att tala i egen sak, något som möjligen skulle kunna misstänkas, eftersom jag deltagit i några tvärvetenskapliga forskningsprojekt på faderskapsrättens område.¹¹

I det "riktiga" team-work arbetet, om uttrycket tillåtes, står de olika forskarna icke endast för var sin lätt definierad del som i slutprodukten mer eller mindre behändigt "saxats" ihop till något helt. Det är väl i stället så, att det under hela forskningsarbetet försiggått en intim sam-

¹¹ Eklund, G., Saldeen, T. & Saldeen, Å.: Värdet av graviditetslängdsuppgifter vid fastställande av faderskap, SvJT 1971 s. 538 ff., Saldeen, Å., Eklund, G. & Saldeen, T.: A method for follow-up studies of court judgments in serologically investigated paternity cases. Forens. Sci. 1972, Vol. 1, s. 118, Eklund, G., Saldeen, T., Saldeen, Å. & Vamösi M., Har antalet fall där faderskapstalan ogillats ökat efter införandet av den nya faderskapsregeln (FB 3:3)? (Stenc.) och Saldeen, Å. & Saldeen, T., Om sannolikhetsbegreppet i regeln om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap (FB 3:3). (Stenc.).

verkan i form av diskussioner och tankeutbyten betr. alla eller de flesta behandlade problemen. Det är ju detta som är den stora poängen och som gjort att en viss forskningsuppgift över huvud kunnat lösas eller i varje fall blivit bättre löst än om en forskare ensam gripit sig an uppgiften (ev. då med hjälp av experter på de områden som han ej själv behärskar). En bedömning av ett team-work arbete kan därför knappast böra ensidigt inriktas på att exakt söka fastställa vad den eller den författaren står för. Det största värdet med arbetet kan ligga i själva den samverkan som ägt rum och detta värde bör tillgodoräknas envar av författarna, oavsett vem av dem som i varje särskilt moment kan antagas ha s.a.s. hållit i pennan.

Innan jag lämnar frågan om team-work arbeten vill jag peka på en särskild möjlighet till sådan forskning. Inom ramen för ämnet tillämpade studier i jur. kand.-examen produceras årligen vid de juridiska fakulteterna ett ganska betydande antal uppsatser. Valet av ämnen antyder, tror jag man kan säga, ett visst intresse hos studenterna att få ägna sig åt andra frågor än av rent rättsdogmatisk typ. Det är sålunda t.ex. icke ovanligt, att fältundersökningar företages för att utröna vad som *faktiskt* sker på något område. De uppsatser jag tagit del av har ej sällan visat prov på stor ambition hos författarna och är ofta intresseväckande. P.g.a. främst tidsmässiga och ekonomiska skäl måste dock givetvis undersökningarna oftast utföras på sådant sätt att de får ett begränsat värde, vilket kanske gör att uppsatsarbete icke alltid upplevs som så meningsfullt.

Kunde man inte söka satsa på några större projekt gärna i samverkan med någon institution vid samhällsvetenskaplig fakultet, t.ex. den sociologiska och i dessa projekt engagera såväl juris studerande som studeranden vid samhällsvetenskaplig fakultet?¹² Det hela skulle kunna resultera i arbeten av betydande intresse och (arbetet) därför upplevas som mer meningsfullt, det skulle kunna medföra att de deltagande på ett tidigt stadium lär sig samarbetets nyttiga men ofta svåra konst och det skulle kunna ge deltagande inblickar av olika slag i en annan vetenskap, något som på sikt kanske skulle stimulera rekryteringen av tvärvetenskapligt intresserade forskare.

¹² Ett steg i rätt riktning då det gäller satsning på ett större forskningsprojekt inom ramen för tillämpade studier i jur. kand.-examen har tagits av prof. Stig Strömholm i Uppsala.

e) Kostnadsfaktorn

Jag har tidigare nämnt, att en anledning till att en forskare avstår från att ge sig in på tvärvetenskaplig empirisk forskning kan vara fruktan för de kostnader undersökningen kan väntas dra med sig. Problemet har, tror jag, bl.a. relevans för en rättsvetenskapsman, som överväger att företaga en rättssociologisk undersökning.

Det kan icke förnekas, att rättssociologiska empiriska undersökningar kostar pengar, varvid vanligen den principen gäller, att ju större undersökning, desto större kostnader för materialets insamling och bearbetning. Det kan dock vara värt att lägga på minnet att de dyraste undersökningarna ingalunda alltid är de bästa. Statistiker brukar gärna göra det viktiga påpekandet, att en stor och brett upplagd undersökning mycket väl kan tänkas vara vetenskapligt sett sämre än en mer begränsad undersökning.

Stort material är m.a.o. icke i och för sig någon garanti för undersökningens värde ens ur statistisk synpunkt. Det viktigaste torde i stället vara, att undersökningen är ordentligt planlagd, att urvalet (vid en stickprovsundersökning) skett med vedertagen metod, att insamlingsinstrumentet har hög validitet, dvs. att det är så konstruerat att det verkligen mäter vad som skall mätas etc. Jag tror alltså att man kan säga, att det går att komma ganska långt även med en mer begränsad undersökning blott den är riktigt utförd. Iakttagandet av vetenskapliga regler är väl ofta mer en ordnings- och ambitionsfråga än en kostnadsfråga.

Inom svensk sociologi har pågått en ganska intensiv debatt angående vad man kallar "*hårddatasociologi*" och "*mjukdatasociologi*".¹³ Debatten inleddes med en artikel i Sociologisk forskning 1966, s. 1 ff. av Hans Zetterberg vilken då också införde nu nämnda beteckningar. Zetterberg ställde frågan om icke mjukdatasociologin kommit på undantag i svensk sociologisk forskning.

Denna debatt har väckt visst intresse inom rättsvetenskapen.¹⁴ Om

¹³ Se om debatten rörande "*hårddatasociologi*" och "*mjukdatasociologi*" Sociologisk forskning Nr 3 1966. En mycket klargörande diskussion ang. hårddata och mjukdata finnes hos Ingemar Lindblad, Om den politiska vetenskapens grunder (1972), s. 66 ff.

¹⁴ Beteckningarna "*hårddatasociologi*" och "*mjukdatasociologi*" dyker numera ej sällan upp i rättsvetenskaplig debatt. Jag är icke alltid helt klar över vad som då närmare avses.

jag förstått saken rätt, har man undrat om den rena mjukdatasociologin kunde tänkas vara något för en rättsvetenskapsman som vill företa en empirisk undersökning på något område.

Den sociologiska debatt som förts om hårddata resp. mjukdata synes icke ha syftat till att på något sätt misskreditera hårddatasociologin. Man har i stället endast velat undersöka eller diskutera möjligheten av andra kunskapsvägar än de som hårddatasociologin erbjuder. Vad menas då egentligen med dessa nu använda båda beteckningar?

Med *hårddatasociologi* avser man väl vanligen kvantitativa sociologiska undersökningar som följt vissa bestämda statistiska regler betr. urval, insamling och analys av data. Beteckningen *mjukdatasociologi* står för en friare insamling och analys av data. Det kan vara fråga om introspektion, personliga upplevelser och litterära belägg. Det slår mig att ett exempel på en mjukdataundersökning kunde vara länsåklagaren Klas *Lithners* undersökning "Åklagararbete och åklagarroll" (1963).

I den förkortade version av detta arbete som återfinnes i *Annales Internationales de Criminologie*, 1967, s. 437ff. "The Prosecutor's Role" förklarar Lithner inledningsvis, att undersökningen "is partly based on what is written about the art of prosecution in Sweden and to some small extent in other countries *and partly on my own experience of 15 years as a public prosecutor in different posts*" (min kurs.).

Ett annat förmodligen mer känt exempel på ett mjukdatasociologiskt arbete av rättssociologiskt intresse är Vilhelm *Aubert*, "The Hidden Society".

I inledningen till den svenska versionen av detta arbete ("Det dolda samhället", 1968) uttalar Aubert: "Tillvägagångssättet är 'fenomenologiskt' i den meningen att de sociala strukturerna främst beskrivs med hjälp av sina motsvarigheter i kunskapens och varseblivningens inre värld. *Källmaterialet är spillror av social erfarenhet i författarens medvetande*. I någon mån har de disciplinerats genom hänvisningar till vad andra har tänkt om liknande problem, ibland genom hänvisning till något empiriskt verk" (min kurs.).

Kan mjukdatasociologin betecknas som vetenskaplig eller är det snarare fråga om ren journalistik? Frågan är icke lätt att besvara eftersom den sociologiska forskningstekniska utvecklingen och metoddiskussionen hittills främst avsett hårddataundersökningar och i blott obe-

tydlig utsträckning undersökningar av typ mjukdata. Man synes dock kunna göra gällande, att mjukdataundersökningar med låg reliabilitet (reliabilitet = den noggrannhet varmed mätningen eller observationen av verkligheten sker), liten precision och som dessutom icke baseras på någon teori¹⁵ knappast förtjänar att benämnas vetenskapliga. (I detta sammanhang bör betonas det olämpliga i att genom användandet av beteckningen "mjukdatasociologi" på undersökningar, som startat som hårddataundersökningar men som av olika skäl misslyckats söka få dessa att framstå som vetenskapliga.)

Däremot synes mjukdataundersökningar, som sker mot bakgrund av en teoribildning och som har god reliabilitet och precision ha sitt vetenskapliga värde i sammanhang, där man av någon anledning omöjligt kan gå fram hårddatavägen. Mjukdata kan också utgöra ett värdefullt komplement i hårddataundersökningar. Föreligger däremot icke några oöverstigliga hinder mot att använda hårddatatekniken på ett visst undersökningsområde synes denna teknik i första hand böra komma till användning med hänsyn till den större tillförlitlighet denna teknik erbjuder generellt sett. (Det bör framhållas, att en "mjukare" analys av data i hårddataundersökningar har ett utomordentligt värde i ett visst fall. Jag avser då den kvalitativa analysen av fall som vid den kvantitativa analysen framstår som "avvikande". Det är ofta först efter en sådan kvalitativ analys av avvikande fall, som undersökningens resultat kan sammanfattas, diskuteras och värderas.)

Mot bakgrund av det ovanstående vill jag som min mening hävda, att om rättsvetenskapen anser sig böra företaga några forskningsmetodiska lån från samhällsvetenskapen så bör den då icke i första hand rikta sina blickar mot mjukdatasociologin. Vad rättsvetenskapen behöver kompletteras med är i stället hårddatasociologin, vilket konstaterande gör det naturligt att övergå till att diskutera jurimetrien.

¹⁵ Enl. Johan Asplund i Sociologisk forskning 1966, s. 96ff. bör man skilja mellan empirisk och teoretisk "hårddatasociologi" resp. "mjukdatasociologi". Jfr Lindblad a.a. s. 68.

III Jurimetrien

a) År 1949 inflöt i Minnesota Law Review¹⁶ en artikel som för några år sedan (1971) omtrycktes i Jurimetrics Journal, eftersom den ansågs vara lika "exciting and timely today as when it was published over twenty years ago".¹⁷ Artikelns titel var: "Jurimetrics – The Next Step Forward" och i denna gick författaren, Lee Loevinger till hårt angrepp mot juridikens ovetenskaplighet. Efter en ingående betraktelse rörande förhållandet mellan "law and science" uttalade Loevinger:¹⁸

The next step forward in the long path of man's progress must be from jurisprudence (which is mere speculation about law) to *jurimetrics* – which is the scientific investigation of legal problems. In the field of social control (which is law) we must at least begin to use the same approach and the same methods that have enabled us to progress toward greater knowledge and control in every other field. The greatest problem facing mankind at this midpoint of the twentieth century is the inadequacy of socio-legal methods inherited from primitive ancestors to control a society which, in all other aspects, is based upon the powerful techniques of a sophisticated science. The inescapable fact is that jurisprudence bears the same relation to a modern science of jurimetrics as astrology does to astronomy, alchemy to chemistry, or phrenology to psychology. It is based upon speculation, supposition and superstition; it is concerned with meaningless questions; and, after more than two thousand years, jurisprudence has not yet offered a useful answer to any question or a workable technique for attacking any problem.

- - -

Beträffande valet av termen "jurimetrics" som beteckning på den nya vetenskapen yttrade Loevinger:

Of course it is not important what term is used to indicate the scientific disciplines suggested. It is important that it have a distinctive name, as well as a general program. The name suggested here seems, to the author, as good as any, since it seems to indicate the nature of the subject matter, and corresponds to other similar terms, such as biometrics and econometrics.

Jurimetriens problemområde valde Loevinger att ange genom en lång lista över tänkbara rättsliga frågor som kunde studeras med i vedertagen bemärkelse vetenskaplig (ofta statistisk) metod. – Vad jurimet-

¹⁶ Minnesota Law Review. Vol. 33. 1949, s. 672 ff.

¹⁷ Jurimetrics Journal, sept. 1971, s. 1.

¹⁸ Jurimetrics Journal, sept. 1971, s. 3 ff.

rien i USA faktiskt kommit att syssla med åskådliggöres bra av de diskussionsämnen som förekom vid en jurimetrisk konferens (vid Yale Law School) 1963.¹⁹ nämligen: quantitative and scientific methods, modern logic, decision theory, computer technology, programmed instruction and structural linguistics and semantics.

Den tidigare nämnda tidskriften *Jurimetrics Journal* avser att ge information om bl.a. följande: the uses of modern logic in law (tidskriftens namn var för övrigt tidigare *Modern Uses of Logic in Law* (M.U.L.L.), the uses of modern methods of information retrieval in law, the uses of quantitative methods for the analysis of legal decision making, and the relationship between (a) developments in science and technology and (b) Law.

Den väsentligaste skillnaden mellan ”jurisprudence” och ”jurimetrics” låg enligt Loevinger i följande:²⁰

First, the problems of jurisprudence are basically meaningless since they can only be debated but never decided nor even investigated; whereas the questions of jurimetrics are meaningful since they are capable of being investigated, and ultimately answered, even though we may not know the answers now. Second, the problems of jurisprudence are not truly significant problems, since even if they were 'solved', in the only sense in which they could be 'solved' – by the giving of authoritative definitions, the 'solutions' would have no practical consequences in our lives. On the other hand, all of the questions of jurimetrics are genuinely significant, since even a partial or tentative answer to anyone is likely to have far-reaching consequences for society and for the individual. In this sense, jurimetrics is eminently 'practical' in its approach, as contrasted with the philosophical speculations of jurisprudence.

- - -

Perhaps the greatest advantage of jurimetrics over jurisprudence ... is that it will establish within the law itself an institutional method for growth and change.

[Jurimetrics] is, in sum, the doctrine that the methods of scientific inquiry should be extended to every phase of human activity which is of concern to society...

- - -

¹⁹ Se Allen, L.E. & Caldwell, M.E., ed., *Communication Sciences and Law. Reflections from The Jurimetrics Conference* (1965), s. 12.

²⁰ *Jurimetrics Journal* sept. 1971, s. 36f.

b) Det av Loevinger framställda kravet på att göra juridiken vetenskaplig utgör som bekant ingalunda det första i den riktningen inom amerikansk rättsvetenskap; sådana krav har vid upprepade tillfällen och av anhängare av skilda rättsvetenskapliga inriktningar framställts sedan långt tillbaka i tiden.²¹

Välkänt och ur jurimetrisk synpunkt intressant är ett uttalande av den amerikanska rättsrealismens fader, Justice O.W. Holmes redan år 1897 (i *The Path of the Law*): "For the rational study of the law the black-letter man may be the man of the present, *but the man of the future is the man of statistics ...*" (min kurs).²² Erinras kan också om B. Cardozos förhoppningar om att modern samhällsvetenskap genom kvantitativa analyser skulle i en framtid kunna bidra till utforskandet av den judiciella processen samt om W.W. Cooks påpekande om att vissa grundprinciper ifråga om teoribyggande och verifikation borde vara gemensamma för alla vetenskaper.

Erinras kan vidare om de empiriska undersökningar som företogs i USA på rättslivets område i slutet av 1920- och början av 1930-talet; undersökningar som bl a i vissa fall omfattade rena frekvensstudier av underrättspraxis, men som i andra fall syftade till att klarlägga vilka faktorer som hade betydelse för domsutfallet.

c) Kunde krav om en mer vetenskaplig inriktning hos juridiken anses berättigade i äldre tider då samhälls- och naturvetenskaperna fortfarande var relativt outvecklade, så reser sig dessa krav med en oändligt större styrka i dag då utvecklingen inom dessa vetenskaper sker med en imponerande snabbhet. Inger icke rättsvetenskapen snart behovet av en orientering mot angränsande forskningsfält kommer tåget snart att rusa förbi och riskerar den att bli kvarlämnad i ett vakuum oförmögen att kommunicera med andra vetenskaper med de förödande effekter som härav kan bli följden. Vad nyorienteringen enligt min mening bör omfatta är icke endast att söka applicera samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig metod på juridiska problem utan att inom det juri-

²¹ Jfr till det följande Torstein Eckhoff, *Rettsvesen og Rettsvitenskap i U.S.A.* (1953).

²² Cit. här från Eckhoff a.a. s. 242.

diska området söka *utveckla en egen nutidsenlig metod uppbyggd på det bästa i såväl traditionell juridisk som samhälls- och naturvetenskaplig metodik med vilken rättsvetenskapen kan fördjupas.*

Självfallet kan juridiken icke någonsin bli helt vetenskaplig beroende på de i denna ingående värderingsproblemen; sådana problem löses icke på vetenskaplig väg. Vetenskapen kan emellertid förse juridiken med fakta på vilka värderingarna kan grundas. (Det sagda medför bl.a. att en eventuell farhåga om att utvecklingen inom ADB skulle kunna komma att i en framtid medföra att det mänskliga dömandet blir ersatt av någon "jukebox-justice" torde vara obefogad.)

d) I exemplifierande syfte tar jag mig nu friheten att nämna något om mina egna jurimetriska forskningsförsök.

I undersökningen, "Skadestånd vid äktenskapsskillnad. En rättssociologisk och jurimetrisk studie" (1973) var syftet att studera hur den omdiskuterade regeln om skadestånd vid äktenskapsskillnad *faktiskt* tillämpades och dess *faktiska* betydelse. Materialet utgjordes icke blott av publicerad överrättspraxis utan ingick även ett ganska betydande antal underrättsdomar. Underrättspraxis drogs in i undersökningen icke endast för att möjliggöra olika frekvensstudier. Anledningen var dessutom att jag menade, att man på detta område av olika skäl icke utan vidare kunde våga antaga, att vad som kunde utläsas av publicerad överrättspraxis gav en representativ och riktig bild av den faktiska rätts-tillämpningen i stort. I undersökningen kunde riktigheten av detta antagande bekräftas.

Frågan om hur underrätterna bedömde tvister på området studerades utifrån tre olika utgångspunkter. Först undersöktes i vilken grad det var möjligt, att med hjälp av Nils Beckman, Svensk Familjerättspraxis – en bok som innehåller en omfattande redogörelse av överrättspraxis (ofta även notisfall i NJA) ej sällan försedd med författarens egna synpunkter – predicera den faktiska utgången i de insamlade underrättsdomarna. Utgångspunkten var ett antagande om att nämnda publikation kunde betraktas som något av en "normkälla" för domstolarna. Denna "testning" gav ett dåligt resultat; det gick m.a.o. icke att på ett tillfredsställande sätt predicera utgången i underrättsfallen på grundval av informationen hos Beckman. Jag gick då vidare och undersökte

om den faktiska utgången i underrättsfallen kunde bättre prediceras med hjälp av ytterligare information om överrättspraxis än den som fanns hos Beckman. (Jag studerade själv ingående dels de av Beckman omnämnda, dels ock ytterligare ett antal överrättsfall.) Även denna gång gav prediktionen ett otillfredsställande resultat. I den sista och tredje fasen övergick jag så till en ingående kvantitativ analys av under-rättsmaterialet i förhoppning om att därigenom kunna upptäcka samband mellan faktorer och utgång som inte kunde låta sig upptäckas vid en kvalitativ genomgång av materialet. Vid de olika analyserna bl.a. AID – (Automatic Interaction Detector) analys och multipel regressionsanalys, framkom också sådana (statistiskt säkerställda) samband.

Beträffande svårigheterna med studier av en typ som denna vill jag främst nämna mätning- och kodningsproblematiken. Det relevanta innehållet i domar utgörs ju vanligen mestadels av olika kvalitativa data vilket för den statistiska bearbetningens och analysens genomförande kräver att materialet kategoriindelas och omformas till siffervärden. Denna problematik är ofta speciell för varje typ av undersökning och måste därför läsas av forskaren särskilt för varje fall vilket bl.a. förutsätter, att författaren skaffat sig en grundlig kännedom om sitt material.

Den jurimetriska forskningens huvudsyfte måste sägas vara att öka vår kunskap om olika företeelser av rättsligt intresse. Huruvida man därutöver bör ställa ett nyttokrav på jurimetrien, dvs. ett krav om att den jurimetriska forskningen skall tillfredsställa olika omedelbara praktiska behov är en fråga som torde kunna diskuteras. Jag tror mig dock pga. egen erfarenhet veta, att många betr. undersökningar, som icke är av traditionell rättsvetenskaplig art gärna frågar efter vilket praktiskt värde undersökningen har och därför bör kanske denna fråga här beröras.

Undersökningar av den typ jag ovan sökt redogöra något för kan bl.a. ge resultat som kan motivera ändringar i lagstiftning eller rättspraxis. De kan vidare vara av visst värde för advokater och rättssökande allmänhet. Innan man anställer rättegång vill man ju vanligen veta något om sannolikheten för framgång. Resultaten av kvantitativa undersökningar av rättspraxis kan ge säkrare underlag för en bedömning av denna sannolikhet, icke blott för en tvist i allmänhet av aktuellt slag, utan även, i viss utsträckning i det enskilda fallet.

Ett annat område där nya jurimetriska metoder utvecklats är på faderskapsrättens.²³ Jag skall här endast nämna en av dessa metoder.

Domstolens ställningstagande kan resultera antingen i ett ogillande (O) eller ett bifall (B) av faderskapstalan mot den utpekade mannen. Vid faderskapsfrågans avgörande skall domstolen ta hänsyn dels till den apriora faderskapssannolikheten (A) innan den medicinska bevisningen upptagits, dels till den medicinska bevisningen (M). En sammanställning av A och M kan sålunda resultera antingen i O eller B. Informationen i A kan objektiviseras och uppdelas i olika variabler (a_1, a_2, a_3 , o.s.v.). På samma sätt kan den medicinska informationen (resultat av blodundersökning, antropologiska data, graviditetstidens längd, förekomsten resp. icke-förekomsten av preventivmedel, etc.) uppdelas i olika variabler (m_1, m_2, m_3 , o.s.v.). Genom en statistisk analys kan dessa variabler tilldelas var sin vikt (konstant), vilken kan bestämmas med hjälp av t.ex. diskriminantanalys. De insamlade faderskapsmaterialen har därvid indelats i tre olika kategorier: 1) fall där den utpekade mannen medgivit faderskapstalan, 2) fall där den utpekade mannen uteslutits från faderskapet genom resultat av blodundersökning och 3) fall där mannen varken medgivit talan eller uteslutits från faderskapet genom resultatet av blodundersökningen. Genom användningen av diskriminantanalys på dessa tre kategorier av fall kan vikterna för de tidigare nämnda variablerna bestämmas. En väsentlig fördel är att man med hjälp av en annan jurimetrisk metod (som jag och mina medarbetare i faderskapsprojekten tidigare presenterat och som vi menar bör kunna användas för uppföljningsstudier av rättstillämpningen) kan uppskatta antalet icke-fäder i kategori 3. Den på detta sätt erhållna informationen används sedan för att *beräkna* huruvida faderskapstalan skall bifallas eller ogillas och resultaten jämförs därefter med domstolarnas *faktiska* ställningstaganden. Genom denna metodik kan man sålunda på ett objektivt sätt fastställa vilka faktorer som bör ha betydelse vid avgörandet av faderskapsfrågan och vilken vikt de enskilda faktorerna bör tillmätas, vilket i framtiden kan få betydelse för rättstillämpningen.

Undersökningar av ovan skisserade typ, där framsteg inom natur- och samhällsvetenskap kombineras med rättsvetenskaplig metod, kan

²³ Jfr not 11.

dessutom ha ett värde i sig genom att de kan bidra till den senare metodens utveckling.

e) Den kvantitativa analysen av rättspraxis som ett komplement till den traditionella rättsfallsanalysen borde i framtiden kunna komma till användning inom civilrätten även på andra områden än de ovan beskrivna. En förutsättning härför är dock, att utgången i rättsfallen på undersökningsområdet icke måste antagas vara i avsevärd grad beroende av helt unika omständigheter eller faktorer i det särskilda fallet. En annan viktig förutsättning är givetvis, att det finns ett tillräckligt antal rättsfall på undersökningsområdet. Hur stort rättsfallsmaterialet måste vara för att en kvantitativ analys skall kunna genomföras är beroende av den enskilda undersökningen. Som en generell vägledning torde dock följande kunna anföras.

Man genomför först lämpligen en mindre ”pilot-study” omfattande, låt oss säga ca 20 fall. Kan man på grundval av de medtagna variablerna eller faktorerna förklara utgången i målen behöver det slutgiltiga materialet icke vara avsevärt större än i förundersökningen. Skulle det emellertid visa sig, att utgången i målen låter sig dåligt förklaras av de medtagna variablerna måste rättsfallsmaterialet utökas, eftersom studerade fall måste vara betydligt fler till antalet studerade variabler.

Som exempel på några områden inom civilrätten där det vore värt att göra nya försök med kvantitativa analyser av rättspraxis vill jag nämna dels andra områden inom familjerätten än de ovan beskrivna, t.ex. underhålls- och vårdnadspraxis, dels skadestånd vid personskada samt hyresnämndernas praxis. (Utanför civilrättens område torde straffrättspraxis och kanske framför allt administrativ praxis erbjuda många möjligheter till jurimetrisk forskning av denna typ.)

f) Slutligen skulle jag mot bakgrunden av en tioårig erfarenhet av jurimetrisk verksamhet vilja ge några högst personliga synpunkter på denna vetenskaps framtid inom rättsvetenskapen. Först och främst vill jag deklarerat, att jag fullt och fast tror, att denna vetenskapsgren kommer att stanna och att den inom några få år bör ha vuxit sig stark. Man skulle därför kunna tro, att jag varmt skulle vilja rekommendera den unge blivande rättsvetenskapsmannen att ägna sig åt denna typ av forskning. Tyvärr kan jag dock icke idag med gott samvete – hur gärna

jag än skulle vilja detta – ge en sådan rekommendation. Den jurimetrisk verksamheten innebär nämligen ännu ett mycket tidskrävande arbete fyllt av praktiska problem. Vill man på relativt kort tid framställa en avhandling, bör man definitivt ej välja detta område. Jag hoppas och tror dock, att den dag inte skall vara avlägsen, då många av de praktiska problemen skall vara avlägsnade. Den unge blivande rättsvetenskapsman som kan tagas emot på en forskningsinstitution med intresse för och erfarenhet på detta område och kanske drivande ett större jurimetriskt projekt bör te sig avundsvärd. Jurimetrien utgör ett synnerligen intressant forskningsfält inom rättsvetenskapen!

Efterskrift

Efter det att denna rapport skrevs år 1973 har givetvis mycken litteratur av intresse för det behandlade ämnet tillkommit. Bl.a. kan här nämnas två forskningsarbeten, som kan betecknas som jurimetriska, nämligen Anders Agells arbete Underhåll och socialförmån, som finns redovisat bl.a. i en bilaga till prop. 1978/79:12 samt Lotta Dahlstrands doktorsavhandling, Barns deltagande i familjerättsliga processer, 2004. I det sistnämnda arbetet ligger tyngdpunkten på en undersökning av underrättspraxis med statistisk eller kvantitativ metod. — När det gäller litteratur i övrigt av intresse i sammanhanget kan nämnas t.ex. Dag Victors doktorsavhandling Rättssystem och vetenskap, 1977, Claes Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap, Del I, JT (Juridisk Tidskrift) 1995–1996, s. 726 ff. och Del II, JT, 1995–1996, s. 1035 ff., Lena Olsen, Rättsvetenskapliga perspektiv, SvJT 2004, s. 105 ff med omfattande hänvisningar till annan litteratur av intresse här samt Jan Hellner, Metodproblem i rättsvetenskapen. Studier i förmögenhetsrätt, 2001. — Se också t.ex. Den rättsvetenskapliga forskningens roll – anföranden vid ett rättssymposium den 22 och 23 november 2001 på Håringe slott, SvJT 2002, s. 217 ff.